

Сівак О.В., ад'юнкт кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ

ВПЛИВ НА ПРАВОСВІДОМІСТЬ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ЗАСТАВИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Жодне суспільство не можна уявити як таке, що гармонійно існує, адже завжди поряд із сумлінними громадянами будуть існувати порушники їх спокою та встановленого правопорядку. Не винятком із категорії даних громадян є і неповнолітні правопорушники, які через вплив на їхнє життя та свідомість негативних чинників, та через власну необізнаність, стали на шлях злочинності. Саме особи, які притягуються до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, відчувають на собі наслідки державного примусу, що

в певні мірі, полягають в обмеженні їхніх конституційних прав примусовими заходами.

Ефективність застосування запобіжних заходів нерозривно пов'язана з соціальною ефективністю кримінального процесуального закону в цілому. Запобіжні заходи, що застосовуються до неповнолітніх, мають особливе значення у запобіганні та профілактиці злочинів серед неповнолітніх. Правильне їх застосування може реально сприяти запобіганню злочинів і, в той же час, забезпечити виправлення підлітків [1, с. 142]

До неповнолітнього підозрюваного, відповідно до ст. 492 КПК України, може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених нормами кримінального процесуального закону. Одним із таких є запобіжний захід у вигляді застави, порядок та особливості застосування якої, передбачені у ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК). Застава як запобіжний захід щодо неповнолітнього підозрюваного полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків за умови звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків [2, с. 464]. Перевага запобіжного заходу, а саме застави, полягає в тому, що вона має не лише попереджувальний, а й виховний характер, що є вагомим критерієм щодо впливу на поведінку неповнолітнього правопорушника. Ефективність запобіжного заходу побудована на реалізації важливих психологічних властивостей людини; він також стимулює виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків.

Питання ефективності застави як запобіжного заходу у своїх працях розглядало чимало науковців. Так, П. Митник визначав, що мети застосування даного запобіжного заходу досягаються шляхом впливу на матеріальні інтереси особи, щодо якої вона застосовується, бо застава сума вноситься ним самим, а також шляхом впливу і на його моральні стимули, коли

заставу вноситься третьою особою та обвинувачений (підозрюваний), не бажаючи заподіяти витрати заставодавцю, виконує обов'язки, покладені на нього у зв'язку із застосуванням застави [3, с. 18]. Деякі з авторів, такі як Зінатуллін З.З., Корнуков В.М., Лівшиц Ю.Д., вважають, що застава як запобіжний захід себе не виправдовує, практично не застосовується і взагалі неприйнятна, відноситься до числа низько ефективних, є «мертвою нормою», і загалом пропонують відмовитися від майнових заходів примусу. В свою чергу Петрухін І.Л., Михеєнко М.М., Пилипчук П.П., Донченко Ю.В., М. А. Погорецький вважають, що застосування застави та її вплив на забезпечення прав людини сьогодні є одним із найбільш актуальних напрямків наукового та практичного пошуку у кримінальній процесуальній діяльності та практиці і «відповідає сучасним соціально-економічним умовам життя суспільства, духу часу, і її потрібно застосовувати якомога ширше».

Повністю погодитися із думкою одного із вищенаведених авторів - ми не можемо, оскільки частково підтримуємо як одну сторону так і іншу. Проте, те що стосується питання застосування застави як запобіжного заходу щодо неповнолітніх, то ми підтримуємо думку Обушенко О.М., про те, що застосування застави до неповнолітнього є недоцільним, коли внесення коштів здійснюють близькі родичі або члени сім'ї. Адже інколи підозрюваного неповнолітнього ці обставини не зобов'язують виконувати покладені на нього обов'язки [4, с. 92]. Неповнолітній через нестійку психіку, через вплив на свідомість негативних чинників, через невміння логічно аналізувати і розмежовувати погане з хорошим, не завжди буде дотримуватися встановлених правил. Він розумітиме застосування, щодо нього даного запобіжного заходу, як факт того, що від будь-якого покарання можна відкупитися, внівши лише вказану суму, і надалі займатися злочинною діяльністю. Тобто, свідомого розуміння, застосованого щодо нього запобіжного заходу у вигляді застави, останній не отримає, і

виховного впливу на правосвідомість неповнолітнього правопорушника, здійснено не буде.

У нормі ст. 182 КПК України зазначено, що застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною особою, тобто у випадку неповнолітнього застава вноситиметься батьками, опікунами чи піклувальниками і відповідальність за порушення чи не виконання обов'язків будуть нести заставодавці, тобто ті ж батьки, опікуни, піклувальники. Введення фінансових стягнень є новелою КПК України, покликаною підвищити громадянську відповідальність осіб, залучених до процесу кримінального провадження, за неналежне виконання процесуальних обов'язків, покладених на них у зв'язку з набуттям певного статусу. Виникає логічне запитання, чи взагалі доцільно застосовувати до неповнолітніх правопорушників такий запобіжний захід як застава, коли законодавець, майже аналогічний захід примусу, виділив спеціально для даної категорії осіб? Ми вважаємо, що ні. Адже санкція статті відрізняється лише сумою грошових коштів, тобто матеріальними збитками, які будуть завдані особам, які братимуть на себе зобов'язання щодо виконання неповнолітнім його обов'язків. Це дійсно має значення для осіб, які беруть на себе ці зобов'язання, але ні в якому випадку не для самого правопорушника, котрий, у більшості випадків, у зв'язку із впливом на психіку елементів підліткового максималізму, буде продовжувати вчиняти протиправні діяння.

Проте, цілком доцільним є застосування застави як запобіжного заходу щодо неповнолітнього правопорушника, як альтернативи триманню під вартою, адже за своїм змістом застава є менш суворим заходом примусу. Для зменшення випадків застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, новий КПК передбачає обов'язок слідчого судді у кожному випадку винесення ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначати розмір застави як альтернативного запобіжного заходу (ч.3 ст. 183 КПК України).

З вищевикладеного можемо зробити висновок про те, що не усі питання є вирішеними до кінця, багато що носить у собі елементи невизначеності, тобто застава як запобіжний захід має достатню кількість особливостей, які потрібно надалі досліджувати, для здобуття найвищої оцінки як в плані ефективності так і в практичності. Адже процесуальний порядок, додаткові умови та організаційні особливості застосування запобіжного заходу «застави», особливо до неповнолітніх правопорушників, повинні сприяти оптимізації кримінально-процесуальних відносин та ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Проте, варто пам'ятати, що головне завдання для слідчих, прокурорів, слідчих суддів, та представників органів опіки - запобігати вчиненню кримінальних правопорушень, вжити усіх заходів, аби не допустити їх вчинення в майбутньому. Забезпечити ефективність системи гарантій прав дитини в кримінальному судочинстві та запобігти злочинності неповнолітніх можна лише за умови злагодженої взаємодії судової системи з усіма органами державної влади, на які покладено це важливе завдання, та розробки спільного алгоритму дій [5]. Особливий їх вплив повинен бути саме на правосвідомість неповнолітніх правопорушників, аби в майбутньому вони не продовжували злочинний шлях і правильно визначали відповідальність за вчинені дії.

Список використаних джерел

1. Мудрецька Г. В., Цигова О. В. Особливості застосування запобіжних заходів під час кримінального провадження щодо неповнолітніх / Г. В. Мудрецька, О. В. Цигова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки. - 2013. - Т. 2. - № 3. - С. 141 - 143.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково - практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М.

Блажівський, Є. П. Бурдоль, та ін.. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. - Х. : Право, 2012. - 768 с.

3. Митник П. Застава як запобіжний захід / П. Митник // Юстиція Білорусі. - 2001. - № 3. - с. 17-21.

4. Обушенко О. М. Особливості застосування запобіжних заходів до неповнолітнього підозрюваного / О. М. Обушенко // Вісник ХНУВС. - 2014. - № 3 (66). - с. 87-95.

5. Губська О. А. До проблеми дотримання прав неповнолітніх при обранні щодо них запобіжних заходів / О. А. Губська [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://kaas.gov.ua/Law-Prbrary/artides/g/227-do-problemi-dotrimannya-prav-nepovnoPitshkh-pri-obransh-shchodo-shkh-zapobizhnikh-zakhodiv.html>.